

Beteckning: _____

Institutionen för vårdvetenskap och sociologi.

Attityder och bemötande mot funktionshindrade.

Tanja Sjöstrand
Juni 2008

Examensarbete 10 p
Social omsorg

HK 97
Anders Hydén

Sammanfattning

Studien handlar om vilket typ av bemötande personer med funktionshinder får i vårt samhälle samt vilken typ av attityder som finns.

Syftet var att få en inblick i hur personer med särskilda behov bemöts i vårt samhälle samt hur det påverkas av människors attityder och historiska myter och fördomar.

Genom denna litteraturstudie vill jag förklara samt tydliggöra dessa begrepp:

- bemötande
- attityder
- myter/fördomar
- stigma

För att förklara begreppen bemötande och attityder och dess inverkan på dessa människor liv har jag tagit Goffmans teori om stigma till min hjälp.

Resultatet visar också vilka fördomar och myter som har funnits och som finns om handikappade personer. Detta belyser jag genom en historisk tillbakablick, då många handikapp har varit omgivna av myter och missförstånd och fördomar, som lever vidare generation efter generation och på så sätt präglar vår bild av människan som på något sätt avviker från det naturliga.

Jag har även belyst problemet i nutid, hur det är idag. Vårt sätt att uppfatta och beskriva verkligheten är alltid styrt av våra personliga värderingar, erfarenheter och behov, och jag har försökt visa sambandet mellan den historiska delen samt nutid. Det vi har hört och sett förr från andra människor i samband med hur det är i dagens samhälle.

Jag har beskrivit synsätt och begrepp om handikappade personer och försökt förklara varför en handikappad person är handikappad i vårt samhälle samt vad samhället har för ansvar gentemot dessa personer.

I min studie tar jag också upp teorin stigma som hör ihop med ambivalenstesens,

denna teoris begreppsram ska jag använda för att tolka det insamlade material jag har om bemötande och attityder. Detta kommer i en avslutande diskussion i min studie.

Slutsatser: Personer med särskilda behov har sedan tidernas begynnelse fått mottagit ett dåligt bemötande samt negativa attityder mot sin personlighet.

Personer med funktionshinder får fortfarande ta emot ett dåligt bemötande och negativa attityder mot sin personlighet. Man har än idag med dåligt bemötande trots att man vet mer om dessa personer. För att göra situationen annorlunda krävs ett öppet sinne samt kunskap om funktionshindrade personer.

Sammanfattning

1.	<u>Introduktion</u>	<u>5</u>
	Bakgrund	5
	Historik	5-6
	Syfte	6
	Frågeställning	6
	Avgränsningar/definitioner	6-7
	Tidigare forskning	8
	Fördomar	8-9
	Attityder	9
	Bemötande	9-10
	Avvikelse	10
	Mot bättre bemötande	10-12
2.	<u>Metod</u>	<u>13-15</u>
3.	<u>Teori</u>	<u>16</u>
4.	<u>Resultat</u>	<u>21</u>
	Fördomar	21
	Fördomar om funktionshindrade	21-23
	Attityder	23
	Attityder mot funktionshindrade	23-24
	Bemötande	24
	Bemötande mot funktionshindrade	24-27
	Ursprunget till fördomar, attityder och bemötande	27
	Sammanfattning av resultat	28-29
5.	<u>Analys</u>	<u>30</u>
6.	<u>Slutord</u>	<u>33</u>
	<u>Referenser</u>	<u>34-35</u>

1. Introduktion

Bakgrund

Ämnet som kommer att diskuteras i denna uppsats är det material forskare och författare har fått fram gällande bemötande funktionshindrade personer får i vårt samhälle, vilka attityder som finns mot dessa personer och varför, likaså vilken betydelse historiska myter har inom detta område.

Det finns många negativa attityder i dagens samhälle till personer med funktionshinder. Det beror på att många inte vet vad handikapp/funktionshinder är och vad det innebär. De ser bara det som är annorlunda och bildar sig en uppfattning om detta. Man skulle kunna säga att det handlar om okunskap hos många. En redogörelse kommer att visa vad det finns för attityder om dessa människor i dagens samhälle (Andersson, 1998). När vi är med människor som vi inte känner söker vi ofta och omedvetet någon som har samma typ av arbete eller intressen som vi. Endast då vet vi vad vi ska säga och hur vi ska förhålla oss och även vad vi kan förvänta oss av den andre. Vi undviker in i det längsta att bli förknippade med människor som andra betraktar som konstiga eller i något avseende sämre. Annars tror vi oss själva lätt bli placerade i denna kategori. Vi drar oss medvetet undan vårt sällskap, detta bidrar till att personer som inte fungerar som andra blir utanför (Gustavsson & Molander, 2001) Bemötande och attityder till personer med särskilda behov, anser jag ha stor relevans för social omsorg. Vi kommer ofta i kontakt med dessa människor, särskilt inom den profession jag jobbar och har utbildat mig, äldre och –handikappomsorgen.

Historik

Förr såg man människorna med särskilda behov som imbecilla, idioter, sinnesslöa och obildbara. Begreppet handikapp användes från början som synonym för olika benämningar på rörelsehinder. Sakta men säkert skapades termer som ”vanför”, ”krympling”, ”invalid”, etc. Många handikapp har från början varit omgivna av myter och missförstånd, fördomar som lever vidare generation efter generation och präglar vår bild av människor som på något sätt avviker från det normala eller ”naturliga”. I äldre tider var det vanligt att tolka handikapp och sjukdomar som straff för synder eller olydnad mot Gud.

Det hela handlar om rädsla och okunskap, samspelet mellan okunskap, fördomar och rädsla drabbar alla parter, både handikappade och inte handikappade. Det skriver Bo

Andersson, som har diskuterat kring våra attityder till handikapp. Allt det okända skrämmer oss mer än det kända. Men om man avsiktligt eller av ren tanklöshet låter något bli okänt trots att kunskapen finns där, då håller man en onödig rädsla vid liv, detta kan betraktas som något mindre naturligt (Andersson, 1998).

Syfte

Syftet med uppsatsen är att med hjälp av tidigare dokumentation undersöka attityder och bemötande mot funktionshindrade.

Frågeställning

Utifrån syftet finns följande frågeställningar:

1. Vad beror negativa attityder och dåligt bemötande mot funktionshindrade på?
2. Kan man på olika vis förändra attityder och bemötande?
3. Har historiska myter och fördomar påverkat oss i vårt bemötande mot funktionshindrade?

Avgränsningar/definitioner

I studien om bemötande och attityder mot funktionshindrade, kommer en diskussion av resultatet av det andra författare forskat om attityder och bemötande. Val av begrepp såsom bemötande och attityder samt fördom kommer att belysas rent allmänt. Jag kommer att benämna människorna som funktionshindrade och handikappade då jag anser att båda benämningarna är värda att nämnas. Handikapp ses som en relation mellan individen och miljön, Funktionsnedsättningen finns hos individen, men handikappet uppstår först när samspelet mellan denne och den omgivande miljön aktiveras.

De begrepp som kommer att belysas är följande:

Attityd betyder inställning. Innefattar för det första ett kunskapsmoment, vilka föreställningar eller vanföreställningar man har om funktionshindrade. Attityderna

har också en känslaspekt och som tredje punkt så innefattar attitydbegreppet också en handlingskomponent. Handlandet sker på ett visst sätt, då man konfronteras med ett attitydsobjekt som i det här fallet är den funktionshindrade (Tornstam, 1998)

Fördom betyder förutfattad mening, vanföreställning eller vidskeplig föreställning (Svenska akademins ordlista, 1986). En fördom är ett förutfattat antagande om någon eller något, grundat på tillämpning av en stereotyp uppfattning om en grupp som den eller det som är föremål för fördomen anses tillhöra.

Bemötande betyder förhållningssätt till något (Svenska akademins ordlista, 1986). Bemötande är inställningen till något, Begreppet bemötande är svårfångat. Det ligger närmre begreppet beteende än attityd. Det handlar om den sociala verkligheten, vardagens möten och utbyten av ord och handlingar (SOU 1998:16).

Tidigare forskning

När det gäller tidigare forskning så såg jag några självklara val i litteraturen att belysa, dessa teman visade sig höra ihop och dessa kunde relateras till den teori som jag valt. Mitt material hade också en förankring till sociologi.

I Anderssons bok, *Myter i dagsljus* beskriver Andersson hur myter och *fördomar* kan ha påverkat oss (Andersson, 1998). Sedan när jag undersökte begreppet *attityder* vidare så fann jag att Mårten Söder hade en likvärdig syn som Andersson men han

hade en annan vinkling, Söder (1990) har forskat och funnit att *attityder* beror på situationen, att det kan variera. Bergqvist (1993) har i sin avhandling skrivit om *bemötande* och vilken betydelse ett bra *bemötande* har, han menar att det är viktigt att vara medveten om vad ens egen människosyn och samhällssyn innehåller för föreställningar och värderingar. Särskilt viktig blir den medvetenheten när vi kommer i kontakt med människor som på ett eller annat sätt anses *avvikande*. Sedan när jag tittade närmare på *avvikande* beteende så hade Giddens (1994) ett bra resonemang i sin avhandling. Han menar att man inte tolkar *avvikelse* som egenskaper hos en person utan som ett samspel mellan avvikare och inte avvikare. Avvikelser uppstår inte från tomma intet och det finns en del förklaringar till att dessa finns. För att sedan belysa hur man kan bidra till ett bättre bemötande samt hur man kan utveckla bemötande mot funktionshindrade i vårt samhälle så hittade jag en avhandling gjord av Lindqvist (1990) där han beskriver nio vägar att nå till ett bättre bemötande. Lindqvist menar att bemötande mellan människor inte sker opåverkat av de attityder och värderingar som råder i samhället.

Fördomar

Samspelet mellan okunskap, fördomar och rädsla är ett triangeldrama som i verkligheten drabbar alla parter, både handikappade och inte handikappade. Det skriver Andersson, som har diskuterat kring våra attityder till handikapp. Allt det okända skrämmer oss mer än det kända. Men om man avsiktligt eller av ren tanklöshet låter något bli okänt trots att kunskapen finns där, då håller man en onödig rädsla vid liv. Han fortsätter beskriva att i dagens samhälle är okunnigheten om handikapp stor och det möter handikappade människor bevis på dagligen. Ofta är förhållandet mellan människor med handikapp och utan till stor del en fråga om rädsla. Den som inte är handikappad kan bli det och kanske om man har rätt uppfattning om detta kan det bli en enklare övergång från ”normal” till funktionshindrad. Andersson (1998) anser att kunskapen blir en sorts försäkring. I det allmänna medvetandet har varje handikapp sin speciella framtoning. Varje avvikelse från normen ställs inför sin egen uppsättning av myter och missförstånd. Andersson fortsätter, om de flesta av oss anser att ett funktionshinder är negativt och samtidigt känner sympati för personer med funktionshinder kan man inte se detta som ett tydligt tecken på fördomar (Andersson, 1998).

Attityder

Attityder beror enligt många författare bland annat Mårten Söder (1990) på situationen, det kan variera. Attityder gentemot funktionshindrade handlar ofta om osäkerhet som mynnar ut i empati. Det visar sambandet hur personer med funktionshinder bemöts. Attityd handlar också om sårbarhet och skuld samt att vara fördomsfri. Man delar in och grupperar människor utifrån kännetecken. Man stämplar en människa utan att vara medveten om detta. Det är också en kombination av begrepp och muntlig information samt känslor. Söder (1990) skriver vidare i sin studie att den enkelriktade synen på människor med funktionshinder som beklagansvärda och hjälplösa ofta leder till märkliga attityder. Det är oroande för omgivningen om inte den funktionshindrade följer bestämda mönster, det vill säga bekräftar vad den "normale" vill tro, att funktionshinder är något som inte går att acceptera.

Bemötande

Vårt sätt att uppfatta och beskriva verkligheten är alltid styrt av våra personliga värderingar, erfarenheter och behov menar Bergkvist (1993), beroende på hur vi uppfattar och tolkar en människas problem föredrar vi olika lösningar. Det är viktigt att vara medveten om vad ens egen människosyn och samhällssyn innehåller för föreställningar och värderingar. Särskilt viktig blir den medvetenheten när vi kommer i kontakt med människor som på ett eller annat sätt anses avvikande. Bergkvist ser det som att det är som om dessa människor ställde våra värderingar på sin spets och ofta väcker starka känslor hos oss, både positiva och negativa. Alla medverkar vi mer eller mindre till om människor stöts ut eller finner gemenskap och solidaritet och det är därför våra egna attityder och vårt eget uppträdande har så stor betydelse.

Avvikelse

Mänskligt liv styrs av normer och regler. Vi skulle snabbt hamna i kaos om vi inte följde regler som på något sätt visade oss vilket beteende som är passande respektive opassande i olika situationer. Avvikelse kan definieras som att en person inte följer dessa regler/normer. Vi följer ofta samhällets regler och normer, eftersom vi via socialisationen mer eller mindre blivit vana att följa dem enligt Giddens (1994). Även

Giddens väljer att koncentrera sig på individen samt dess samspel i samhället. Förklaringar till avvikelser, typen av och innehållet i det avvikande beteendet varierar utifrån tid och rum. Man tolkar inte avvikelser som egenskaper hos en person utan som ett samspel mellan avvikare och inte avvikare. Avvikelser uppstår inte från tomma intet och det finns en del förklaringar till att dessa finns. Individer som utpekats som avvikare upplever denna stämpling oftast som negativ men det skulle vara ett misstag att tro att alla former av avvikelser är något negativt. Människor har olika värden och intressen (Giddens, 1994). Avvikande beteende skapas ofta av en grupp som bestämmer regler och sedan använder dessa på en grupp människor. Men vem bestämmer vem som är avvikare och inte? Den allmänna utvecklingen är att de som sitter med makten bestämmer vad som ska räknas till avvikande beteende. Definiera en person som avvikare och han/hon blir det. Giddens menar att en person är i sig inte en avvikare men kan så småningom bli det om han/hon tillräckligt länge utsätts för trycket att bli det. Det blir en självuppfyllande profetia enligt Giddens (1994).

Mot bättre bemötande

Lindqvist har i sin studie om *Nio vägar att utveckla bemötande* kartlagt hur man kan förbättra det bemötande som utövas mot funktionshindrade. Där konstaterade han efter en tid av forskning att det finns stora brister i bemötandet av personer med funktionshinder. Många känner sig kontrollerade, kränkta och ifrågasatta oavsett funktionshinder, livssituation, vilket stöd, vilken service och hjälp man söker. Bemötande av enskilda människor präglas i hög grad av förutsättningar som skapas av yttre faktorer, värderingar, förväntningar etc. (Lindqvist, 1999).

I Lindkvists studie *Nio vägar att utveckla bemötande* beskriver han ett par förslag på hur man kan utveckla det bemötande som finns i vår omgivning.

- 1) lagfäst rätten till delaktighet
- 2) sätt stopp för domstolstrotset
- 3) skapa klarhet kring ”råd och stöd”
- 4) införa en funktion för hantering av synpunkter och kritik på bemötande
- 5) utveckla brukarstödcentra

- 6) öka bemötandekompetensen
- 7) stärk handikappforskningen
- 8) gissla fördomen
- 9) motverka negativt bemötande

Samhället jobbar för att alla människor ska uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället oberoende av förhållanden som kön, sexuell läggning, etnisk, språklig eller religiös tillhörighet samt funktionshinder. Enligt Lindqvist bör samhället bygga ut verksamheten och servicen så att den enskilde kan erbjudas den insats han eller hon har rätt till. Det är även viktigt att skapa klarhet kring hur lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade kan ge större förståelse menar Lindqvist (1999).

I studien står skrivet att man vidgar rätten till tillgänglig samhällsinformation. Möjligheterna att få en sådan information på ett tillgängligt sätt är idag begränsad vilket innebär att många inte kan uppfylla sina rättigheter. Man bör enligt Lindqvist införa en funktion för hantering av synpunkter och kritik på bemötande samt upprätta en oberoende funktion som är skild från den ordinarie verksamheten, dit enskilda kan vända sig med sina synpunkter eller kritik mot det bemötande de får från myndigheter, etc. När det gäller att utveckla brukarstödcentra så kräver det i sin tur att man ökar bemötandekompetensen, genom att starta ett program som berör frågor kring bemötande av personer med funktionshinder och hur det ska utarbetas. Att stärka handikappforskningen är också ett sätt att kunna gå vidare i frågan. Statusen bör höjas kring handikapporganisationerna och resurserna förstärkas för att kunna utveckla en långsiktig strategi för hur handikappforskningen skall utvecklas, utvärderas samt stimuleras. Slutligen ska man enligt Lindqvist, gissla fördomen – Handikapporganisationerna bör få möjligheter att göra insatser som minska fördomar och motverka negativa attityder till personer med funktionshinder. Tillsammans ska dessa nio vägar kunna förbättra bemötandet av funktionshindrade och handikappade i vårt samhälle. Dessa nio vägar kan underlätta deras vardag och komma en bit på väg mot ett självständigt liv enligt Lindqvist (1999).

2. Metod

Detta är en litteraturstudie. Jag beskriver förhållanden som har ägt rum och jag beskriver förhållanden som existerar just nu, dåtid – nutid (Patel och Davidsson, 1994). Undersökningen går ut på att se hur det har varit med attityder och bemötande mot funktionshindrade förr i världen och i dagens samhälle samt om/hur det blivit påverkat av dåtiden. Jag har även använt mig av en teori i min undersökning, stigmat teorin som jag sedan använde i jämförelse med mina resultat.

Det har i mitt privatliv samt i mitt yrkesliv visat sig att det finns många negativa attityder i dagens samhälle kring personer med funktionshinder. Det finns stor okunskap kring ämnet och jag ville undersöka hur det kom sig.

Hur gick jag då gått tillväga? Vilka avvägningar gjordes vid urval? Vilka kriterier fanns vid val av litteratur? Vilka sökord användes? Varför valdes denna metod och vad kunde ha gjorts annorlunda? Vilken tillförlitlighet har min studie? Arbetet började med att fastställa ett problemområde. Jag ville belysa vilket bemötande

funktionshindrade får i vårt samhälle samt vilka attityder som finns och vad dessa beror på. Jag utgick ifrån mitt syfte och utifrån detta så sökte jag systematiskt material, gjorde en kritisk granskning av det jag hittade, analyserade och sammanställde den relevanta forskningen. Jag sökte efter de begrepp som skulle vara i fokus i arbetet, *Bemötande, attityder, fördomar, avvikelse, handikapp och funktionshinder*. Begreppen som användes kombinerades på olika sätt för att få en hanterlig mängd artiklar. Orden användes för att vidga sökningen så alla böjningar av orden söktes. Valet av mina teman påverkades av vad det skulle komma att ha för betydelse för denna skrivelse. Attityder, bemötande, fördomar, avvikelse, handikapp och funktionshinder såg jag ett samband mellan i alla de avhandlingar jag tittade på. Med den teori jag valt så blev det ett enhetligt resultat. För att sätta mig in och orientera mig inom ämnet attityder och bemötande gentemot funktionshindrade så sökte jag artiklar och avhandlingar via bibliotekets databaser samt Libris. Jag var också in på olika myndigheters hemsidor såsom Socialdepartementet och Statens offentliga utredningar (SOU) och fann utredningar som jag ansåg vara av värde i mitt arbete. Jag hittade också tidigare forskning som knöt an till mitt syfte och mina frågeställningar.

När jag sedan skulle välja mitt material så såg jag några självklara val, bl.a. i Anderssons bok *Myter i dagsljus*. Där beskriver Andersson hur myter och *fördomar* kan ha påverkat oss. Andersson beskriver i sin avhandling att många handikapp från början varit omgivna av myter och missförstånd, fördomar som lever vidare generation efter generation och präglar vår bild av människor som på något sätt avviker från det vanliga eller ”naturliga” (Andersson, 1998). Sedan när jag undersökte begreppet *attityder* vidare så fann jag att Mårten Söder hade en likvärdig syn som Andersson men han hade en annan vinkling, Söder (1990) har forskat och funnit att attityder beror på situationen, att det kan variera. Attityder gentemot funktionshindrade handlar ofta om osäkerhet som mynnar ut i empati. Det visar sambandet hur personer med funktionshinder bemöts. Attityd handlar också om sårbarhet och skuld samt att vara fördomsfri. Bergqvist (1993) har i sin avhandling skrivit om *bemötande* och vilken betydelse ett bra bemötande har, han menar att det är viktigt att vara medveten om vad ens egen människosyn och samhällssyn innehåller för föreställningar och värderingar. Särskilt viktig blir den medvetenheten

när vi kommer i kontakt med människor som på ett eller annat sätt anses avvikande. Sedan när jag tittade närmare på avvikande beteende så hade Giddens (1994) ett bra resonemang i sin avhandling. Han menar att man inte tolkar *avvikelse* som egenskaper hos en person utan som ett samspel mellan avvikare och inte avvikare. Avvikelser uppstår inte från tomma intet och det finns en del förklaringar till att dessa finns. Individer som utpekats som avvikare upplever denna stämpling oftast som negativ men det skulle vara ett misstag att tro att alla former av avvikelse är något negativt. Människor har olika värden och intressen och därför kan bemötas och upplevas på olika sätt. För att sedan belysa hur man kan bidra till ett bättre bemötande samt hur man kan utveckla bemötande mot funktionshindrade i vårt samhälle så hittade jag en avhandling gjord av Lindqvist (1990) där han beskriver nio vägar att nå till ett bättre bemötande. Lindqvist menar att bemötande mellan människor inte sker opåverkat av de attityder och värderingar som råder i samhället.

När jag gjorde denna generella genomgång av mitt material så såg jag att mina teman passade in på många olika typer av människor. Det är inte bara funktionshindrade som upplever att vara en avvikare. Det gäller även kriminella, missbrukare, invandrare och homosexuella för att nämna några. I den generella genomgången så såg jag också att författaren inte har varit objektiv i sitt skrivande. I materialet fanns en förutfattad mening eller en ”vinkling” av det man skrivit. Det fanns färdiga slutsatser. Man vill gärna beskriva den ”negativa” bilden av det man forskat kring och i och med detta så visar man bara upp en viss sida av saken.

Jag valde att göra en litteraturstudie för att jag ville ha en ”bredd” av material om bemötande och attityder gentemot funktionshindrade. Att se hur forskare valt att lägga fram sitt material och om de hade olika syn och erfarenhet av det aktuella ämnet. Det visade sig i genomgången av mitt material att författarna inte varit objektiva i sitt skrivande. Det fanns en förutfattad mening och en ”vinkling” av det man skrivit, det fanns färdiga slutsatser och man hade valt att visa sin egen syn på saken istället för att belysa problemet neutralt. I och med detta så blev jag begränsad i mitt sökande av material och även i mitt resultat.

Styrkan i denna litteraturstudie är att jag kan jämföra dåtid med nutid. Med hjälp av andras material kunde jag granska om nutidens attityder och bemötande påverkats av

dåtidens fördomar. Min förhoppning var att få en bredare bild av ämnet då det visade sig att forskarna hade olika erfarenheter i sina studier.

Om jag skulle vilja göra något annorlunda skulle det vara en empirisk studie. Jag skulle nog ha gjort en mer undersökande studie med enkätundersökningar eller med hjälp av samtal få en mer ”korrekt” bild av det bemötande och de attityder som finns mot funktionshindrade i samhället.

3. Teori

När jag skulle välja min teori till denna uppsats så tittade jag på några olika teorier. Bl.a. KASAM teori som innebär, känslan av sammanhang, hur man ska kunna möta de krav som omgivningen ställer på en och att dessa krav av utmaningar, kräver investering och engagemang. Jag tittade även på **konfliktteori**, den visade på olikhet, förtryck och klasskillnader. Sedan tittade jag på Goffmans teori om **Stigma**, och mitt val föll på Goffman då jag anser att han belyser mina nyckelbegrepp på ett bra sätt. Stigma handlar om en samling negativa attityder och uppfattningar som leder till att allmänheten känner rädsla, avståndstagande samt undviker och diskriminerar exempelvis personer med funktionshinder, man uppträder därför med ett dåligt bemötande mot dessa individer. Stigma leder till att andra personer undviker att leva, umgås, arbeta med och anställa de stigmatiserade personerna. Dessa individer kommer även att ta till sig de allmänna attityderna vilket exempelvis kan leda till att de får en låg självkänsla, undviker sociala kontakter och upplever skamkänslor, på grund av sitt avvikande beteende Goffman (1972).

Goffman (1972) har byggt upp sin teori, att man i relation till andra blir en avvikare och att det blir en process i den miljön man befinner sig. Förhållandet mellan stigmatiserade och andra människor är enligt honom en väldigt otrygg och osäker situation som mynnar ut i att båda parter måste ta hänsyn till stigmas samspel. Goffman (1972) beskriver i sin studie att samspelet mellan bemötande och attityder

mot personer visar att det i grunden handlar om vilket bemötande du får av dina medmänniskor och vilka attityder som finns i vår omgivning, som avgör när du blir en stigmatiserad person. Huvudbegrepp i teorin kom att bli *identitet*, *avvikande*, *relation* och *norm*.

Stigma.

Termen stigma är en benämning på en egenskap som är mycket missvisande. Det är något som klarlägger relationer, med andra ord vårt bemötande och våra attityder gentemot individer och inte egenskaper. Ett stigma består i verkligheten av en speciell *relation* mellan personlighet och samhällssyn.

Enligt Goffman (1972) skapade grekerna termen stigma för att beteckna kroppsliga tecken avsedda att visa någonting ovanligt eller nedsättande i en människas personlighet. Tecknen skars eller brändes in i kroppen och det blev bevis på att personen antingen var slav, brottsling eller förrädare, en utstött person och att man måste undvika denna person på offentliga platser Goffman (1972). I dag brännmärker vi inte människor bokstavligt, däremot görs det indirekt genom att människor på något sätt i de flesta samhällen kategoriseras eller placeras i fack på grund av de rådande *normer* som finns i vårt samhälle. Goffman menar att när man stöter på en okänd person tillskriver man personen vissa egenskaper och fastställer redan vid första anblicken personens sociala identitet. Om personen anses ha någon egenskap som utskiljer dem från mängden, inte anses vara normal kan denne bli utstött och att stämpas som onormal i något hänseende innebär ett stigma Goffman (1972).

Förr tillbaka har man använt sig av speciella stigmatemer som invalid eller idiot utan att tänka på dess ursprungliga mening. Idag används termen i en något annan betydelse. Stigma definieras som ett kännetecken som är mycket nedsättande för en individ och tenderar att reducera den enskilde till att endast vara det denne symboliserar. Goffman betonade vidare att då stigma är ett socialt fenomen skiftar de kännetecken som leder till stigmatisering mellan olika tidsperioder och olika kulturer. Goffman skiljer på *faktisk social identitet* och *inbillad social identitet*. Då en person

blivit stämplad som en mindre värdig människa än andra, alltså blivit stigmatiserad, tillskrivs denna en inbillad social identitet. Personen ses som oduglig, handikappad, onormal, vilket utgör en *avvikelse* mellan den faktiska och den inbillade *identiteten*. *Avvikelsen* gör också att personen kan "omplaceras" om det skulle visa sig att hon eller han har andra egenskaper som gör att den inbillade *identiteten* inte längre stämmer. Goffman (1972)

För att det ska finnas ett stigmaproblem måste en *norm* inte bara bibehållas utan också tillämpas. Det vill säga om man anser att en person tillhör en viss kategori så behandlar man och betar man sig också på ett sätt gentemot personen såsom *normen* kräver att man betar sig mot den kategorin av människor. Det är lätt att tillskriva individer vissa egenskaper. I dag avgör varje samhälle vad det är som delar in människor i kategorier, samt vilka egenskaper som uppfattas som vanliga och naturliga för personerna inom varje sådan kategori. Den sociala miljön avgör vilka kategorier av människor som man sannolikt kan råka på enligt Goffman (1972). Som Goffman skriver i sin studie, första anblicken av en person är tillräcklig för att vi ska kunna döma honom och fastställa vissa egenskaper hos denna person och hans *identitet*. Vi utgår från de första intryck och formar om dem till vår egen uppfattning. Forskning visar att vi då har föreställningar om hur individen ska vara eller borde vara. När denna person befinner sig i vår närvaro, kan det visa sig att han har någon egenskap som gör honom olik de andra. Oftast handlar det om något mindre önskvärd kännetecken exempelvis att han är farlig eller svag. På detta sätt blir han en *avvikande* individ. Att stämplas på detta sätt innebär ett stigma menar Goffman. Det är inte egenskaper som skapas av den egna individen utan det är något som skapas av oss andra, av våra tankar för hur en viss individ bör vara. Goffman menar att stigman kan drabba alla. *Avviker* man på något sätt från omgivningen blir man stigmatiserad. På detta sätt har Goffman byggt upp sin teori, att man i *relation* till andra blir en *avvikare* och att detta blir en process i den miljö man befinner sig i menar Goffman (1972)

Människor som bryter mot den rådande *normen* blir stigmatiserad i situationen och får en stigmatiserad *identitet*. Varje enskild individ som inte rättar sig efter de *normer* som finns blir en *avvikare*. En person som *avviker*, oavsett orsak kan komma att spela

en speciell roll i denna stigmatiseringsprocess. Å andra sidan menar Goffman att när stigmatiserade och ”normala” människor kommer i varandras närhet uppstår en väldigt otrygg och osäker situation där båda sidor måste ta hänsyn till stigmats växelspel. Osäkerheten kommer från hur den stigmatiserade personen upplever mötet med andra Goffman (1972). Oftast finns en känsla av att vara ifrågasatt och därmed dömer man i förväg de intryck som kommer i ens väg. Därför intas lätt en försvarsattityd från den stigmatiserade personen, det är en socialisationsprocess där personen tar intryck av de ”normalas” värderingar och de *normer* som råder i samhället och också lär sig vad det innebär att ha ett visst stigma och vilka konsekvenser det får. Goffman (1972).

Förhållandet mellan människor med eller utan handikapp är till stor del en fråga om rädsla. Den som inte är handikappad kan bli det och kanske om man har rätt uppfattning om det kan det bli en enklare övergång från ”normal” till funktionshindrad. Goffman menar att stödet en stigmatiserad person kan få är från personer som denne själv. Alla är då i samma situation och finner stöd ur den extrema situation de befinner sig i. Men den stigmatiserade individen kan vilja dölja sitt stigma, när detta inträffar får denne väldigt försiktigt anpassa sig till de övrigas sätt att se på honom/henne. Goffman beskriver också i sin studie hur utsatta människor vill dölja sitt stigma och att detta kan ske av olika anledningar. Men efter en tid av att dölja sin verkliga *identitet*, börjar individen lägga bort sina tidigare erfarenheter. Först då kan man betrakta sig själv som vilken annan person som helst. Goffman menar att ju mer en stigmatiserad person litar sig med andra personer, desto mer upplevs han som inte stigmatiserad/*avvikande*. Goffman (1972).

Sammanfattning

Goffman koncentrerar sig mestadels på samspelet mellan de stigmatiserade och ostigmatiserade och samspelet mellan de stigmatiserade. Han framför följande antaganden:

- Stigmat fungerar som utgångsområdet för andra ologiska tillskrivningar, det innebär t.ex. att vi talar mycket tydligt och långsamt till en stum person, som om denne skulle ha svårt att förstå vad vi säger.

- Den ostigmatiserade diskriminerar den stigmatiserade, *relationen* mellan dessa påverkas och domineras av en tveksamhet. Å ena sidan känner vi sympati för den stigmatiserade, å andra sidan avsky mot själva stigmat och på så sätt känna upplevelser av olikhet med den stigmatiserade.
- Människor antar att stigmat kan kompenseras genom andra egenskaper. Man tror sig få ett sjätte sinne, utveckla sinnen som kompenserar det förlorade sinnet.
- Människor förklarar ofta att andra beteenden beror på stigmat. När en psykiskt sjuk person beter sig på ett visst sätt är det lätt att dessa handlingar kan förklaras till stigmat, sjukdomen. Även om dessa handlingar är vanliga hos den ostigmatiserade.

4.Resultat

Mitt resultat är en sammanställning av de teman som jag valt att beskriva, dessa teman blev fördomar, attityder och bemötande. Många handikapp har från början varit omgivna av myter och missförstånd, fördomar som lever vidare generation efter generation som präglar vår bild av människor som på något sätt avviker från det ”normala”. Detta kan ha präglat vår uppfattning om avvikande beteende idag och i sin tur påverkat våra attityder och vårt bemötande.

Fördomar

Fördomar om funktionshindrade

Många handikapp har från början varit omgivna av myter och missförstånd, fördomar som lever vidare generation efter generation och präglar vår bild av människor som på något sätt avviker från det vanliga eller ”naturliga”. I äldre tider var det vanligt att tolka handikapp och sjukdomar som straff för synder eller olydnad mot Gud eller gudarna (Andersson, 1998). Samspelet mellan okunskap, fördomar och rädsla är ett triangeldrama som i verkligheten drabbar alla parter, både handikappade och inte handikappade. Det skriver Andersson, som har diskuterat kring våra attityder till handikapp. Andersson menar att allt det okända skrämmer oss mer än det kända. Men om man avsiktligt eller av ren tanklöshet låter något bli okänt trots att kunskapen finns där, då håller man en onödig rädsla vid liv. Han fortsätter beskriva att i dagens samhälle är okunnigheten om handikapp stor och det möter handikappade människor bevis på dagligen. Ofta är förhållandet mellan människor med handikapp och utan till stor del en fråga om rädsla. Den som inte är handikappad kan bli det och kanske om man har rätt uppfattning om detta kan det bli en enklare övergång från ”normal” till

funktionshindrad. Andersson (1998) anser att kunskapen blir en sorts försäkring.

Andersson skriver i sin studie att i det allmänna medvetandet har varje handikapp sin speciella framtoning. Varje avvikelse från normen ställs inför sin egen uppsättning av myter och missförstånd. Andersson fortsätter argumentera, om de flesta av oss anser att ett funktionshinder är negativt och samtidigt känner sympati för personer med funktionshinder kan man inte se detta som ett tydligt tecken på fördomar. Andersson menar att till fördomarnas många uppgifter hör, som en av de främsta, att avskilja de avvikande, att stöta dem ur samhällets gemenskap eller att tilldela dem en plats på villkor som andra bestämmer för dem. Dessa fördomar och det dåliga bemötande av dessa personer med särskilda behov grundar sig på rädsla enligt Andersson. Han fortsätter att diskutera fördomar, att fördomarna inte skulle finnas om de inte var praktiska att ha, de möter aldrig några protester i sin omgivning. Ibland kan det upplevas som ett hot mot den egna självuppfattningen, den egna identiteten skriver Andersson. Man tänker att ”detta kunde ha varit jag”, man blir rädd för det okända och förnekar det som har blivit en självklarhet. Människor förväntar sig att handikappade ska sörja och sakna de sinnen eller färdigheter som gått förlorade. Det har i alla tider funnits människor som haft olika funktionsnedsättningar. De har varit blinda, döva och utvecklingsstörda. Inte minst de utvecklingsstörda har varit mer eller mindre udda i varje samhälle. Andersson menar att människor i alla tider funderat över handikappens orsaker och försökt hitta olika förklaringar, man har diskuterat yttre omständigheter, olyckor. Det är en fråga som människor grubblat mycket över genom tiderna, och ibland har man sökt förklara handikapp och sjukdomar som onda makters inblandning. Man pratade förr enligt Andersson (1998) om onda andar och demoner, att handikappet kunde vara ett verk av djävulen. Den vanligaste föreställningen var ändå att man blivit straffad för att man har brutit mot något gudomligt förbud eller att barnen straffades för något som föräldrarna hade gjort. Det är något speciellt med fördomar, någonstans inom sig vet man att man har fördomar men man värjer sig mot detta för det är ju aldrig trevligt att få höra att man har dessa. Man kan gå med på att felaktiga attityder och fördomar finns men det gäller andra och inte mig. Våra fördomar är något som vi inte har bearbetat. De speglar våra verkliga känslor,

Andersson har i sin studie kommit fram till att handikappade sinsemellan är högst olika även om de har samma slags handikapp. Därför är det självklart att också de bär på vanföreställningar om hur andra har det. De har inte större inlevelseförmåga om andras problem än vad befolkningen i genomsnitt har. De kan tycka att alla som inte har något handikapp är problemfria och att personer med andra slags handikapp har det lättare än de (Andersson 1998).

Attityder

Attityder mot funktionshindrade

Attityd består av tre olika komponenter, individens föreställning, känslomässig orientering och handlingsbenägenhet i en given situation. Attityder beror enligt många författare bland annat Mårten Söder (1990) på situationen, det kan variera. Attityder gentemot funktionshindrade handlar ofta om osäkerhet som mynnar ut i empati. Det visar sambandet hur personer med funktionshinder bemöts. Attityd handlar också om sårbarhet och skuld samt att vara fördomsfri. Man delar in och grupperar människor utifrån kännetecken. Man stämplar en människa utan att vara medveten om detta. Det är också en kombination av begrepp och muntlig information samt känslor.

Söder (1990) skriver i sin studie att den enkelriktade synen på människor med funktionshinder som beklagansvärda och hjälplösa ofta leder till märkliga attityder. Det är oroande för omgivningen om inte den funktionshindrade följer bestämda mönster, det vill säga bekräftar vad den ”normale” vill tro, att funktionshinder är något som inte går att acceptera. Enligt Kohlström (1996) är det inte funktionshindret som är det största hindret utan andra människors attityder. Ofta känner människor empati och välvilja med en person som är funktionshindrad men de känner också osäkerhet vid kontakten med denna person.

Söder (1990) skriver att attityder är beroende av situationen, man kan ha olika attityder på samma gång. Det kan vara osäkerhet inför en situation, obehag inför att bli påmind om sin egen sårbarhet och skuld för att man har negativa känslor fast man vet att man borde vara fördomsfri. Söder menar att man i sitt arbete kan ha en attityd

som passar yrkesrollen men uttrycka en annan attityd privat. Att stämpla någon som handikappad innebär att människor i omgivningen börjar agera på ett visst sätt, han menar att människorna ofta inte är medvetna om att de har dessa attityder. Bakom ett negativt bemötande finns ofta en negativ attityd, på samma sätt förhåller det sig med det positiva bemötande (Söder, 1990).

I handlingen "När åsikter blir handling" (1998:16) beskriver Michailakis att det inte är säkert att det enbart är attityder och bemötande som påverkar människors handlingar utan att dessa bestäms till stor del av sociala och strukturella faktorer. Det finns också forskare som anser att det är människors rädsla och ångest för det okända och annorlunda som formar attityderna och som bidrar till ett dåligt bemötande på grund av avståndstagande. I handlingen nämns också att människor ofta inte är medvetna om att de har attityder gentemot funktionshindrade människor. Utan vägledande attityder är människor förvirrade och förbryllade. Attityder avgör för varje person vad hon skall se och höra, vad hon ska tänka och hur hon ska handla, attityder är en kombination av begrepp och muntlig information och känslor som resulterar i en benägenhet att reagera positivt eller negativt gentemot etniska grupper, idéer, händelser eller objekt. Attityder påverkar handlandet, bemötandet, (SOU 1998:16).

Bemötande

Bemötande mot funktionshindrade

Bemötande handlar om människors lika värde samt respekt. Bemötande kan definieras som en ömsesidig relation, den inställning människor har till varandra. Bemötande av en viss grupp eller individ är mer än bara uppfattningar och värderingar, det är när dessa värderingar positiva som negativa omsätts i handling. Dåligt bemötande ger människor en känsla av att vara maktlösa, en rädsla att inte ens stora hjälpbehov längre är någon försäkring om att få hjälp. Dåligt bemötande handlar mest om situationer där människor söker hjälp och stöd men det finns dåligt bemötande överallt, på arbetsplatsen, i affären samt restauranger. Dåligt bemötande kan böttna i att enskilda personer och den som söker hjälp har olika perspektiv. Den som lever med ett funktionshinder dygnet runt har djup kunskap om sin egen situation

och bedömer sina behov av stöd och service utifrån den, medan de enskilda personerna naturligtvis också kan ha en del kunskap om vad det innebär att leva med olika funktionshinder. Kunskapen får dock en annan innebörd om man har läst sig till den eller skaffat den i andra hand än om man fått den genom att leva med funktionshinder. Dåligt bemötande beror på brister i kunskap och att det kan behövas utbildning. Med andra ord är kunskap en av förutsättningarna för gott bemötande, men ingen garanti menar Michailakis (SOU 1998:16).

Michailakis beskriver i sin studie vidare att om begreppet bemötande ligger närmare begreppet beteende än attityd, så ligger attitydbegreppet i dess negativa betydelse mycket nära ordet fördom. Enligt Michailakis brukar fördom definieras som "en grundlös inställning, en förutfattad mening". Det finns enligt många forskare, ett samband mellan attityd och bemötande, men dessa är inte helt överens om hur dess samband ser ut. Vissa menar att det är de strukturella förhållandena, t.ex. organisationen och andan på arbetsplatsen, som formar attityderna och därmed bemötandet. Andra forskare menar att det är attityderna, dvs. människors föreställningar, åsikter eller värderingar, som avgör bemötandet. Ett nytt sätt att se på handikapp har alltmer vunnit gehör. Enligt detta synsätt bör handikapp ses som effekten av samhällets oförmåga att tillmötesgå funktionshindrade personers behov, snarare än personens oförmåga att uppfylla samhällets krav Michailakis (SOU 1998:16).

Annan forskning gjord av Lindqvist (1999) visar, för att i grunden kunna förändra attityderna till människor med funktionshinder och därigenom förbättra bemötandet krävs kraftfulla politiska initiativ. Lindqvist (1999) skriver att bemötande är en högst politisk fråga. Det enskilda mötet påverkas av de värderingar och den syn på funktionshindrade personer och handikapp politik som råder i samhället. Egentligen skall den enskilde kunna utöva sin rätt till självbestämmande och därmed kunna ges ett direkt inflytande i mötet med personer inom olika samhällsområden. Bemötande har många dimensioner skriver Lindqvist (1999) i sin studie, ord kan definieras på många olika sätt och betyda olika saker för olika människor. De flesta som hör ordet bemötande tänker nog på hur någon uppträder eller uppför sig mot en annan person. Lindqvist (1999) anser också att bemötande har andra aspekter, mötet mellan

människor sker inte opåverkat av de attityder och värderingar som råder i samhället som helhet. Synen på personer med funktionshinder såsom den förmedlas i t.ex. Lagar och regelverk, den politiska debatten, tillgängligheten i det utbud av varor och tjänster påverkar naturligtvis allmänhetens syn på personer med funktionshinder liksom myndigheters och andra offentliga organs inställning.

Vår syn på människor med handikapp styr i hög grad vårt handlande och det sker omedvetet skriver Gotthard i sin studie ”*Omsorg om person med utvecklingstörning*”. Människor med ett funktionshinder är olika varandra som resten av befolkningen. Gotthard fortsätter med att säga att människor måste lära oss att se vem den enskilda människan är som man möter. Varje människa vill bli behandlad som en person med egen identitet, inte som en bland många andra. Det handlar om att bli sedd att få uttrycka känslor att bli sedd och bli bemött med ett äkta intresse är en viktig del i våra liv menar Gotthard (1996). Kohlström (1996) skriver i sin studie att i sitt mål efter oberoende betonar människor med funktionshinder sina rättigheter och att man inte ständigt skall behöva underkasta sig integritetskränkande behovsprövningar. Den funktionshindrade individen skall ha resurser att självständigt utforma sin tillvaro. I alla tider har människor med påtagliga funktionsnedsättningar blivit bemötta som objekt i samhället. Denna identitet som objekt har av naturliga skäl blivit mer uppmärksammas ju större funktionshinder det har rört sig om menar Kohlström (1996)

Vårt sätt att uppfatta och beskriva verkligheten är alltid styrt av våra personliga värderingar, erfarenheter och behov menar Bergkvist (1993), beroende på hur vi uppfattar och tolkar en människas problem föredrar vi olika lösningar. Det är viktigt att vara medveten om vad ens egen människosyn och samhällssyn innehåller för föreställningar och värderingar. Särskilt viktig blir den medvetenheten när vi kommer i kontakt med människor som på ett eller annat sätt anses avvikande. Bergkvist ser det som att det är som om dessa människor ställde våra värderingar på sin spets och ofta väcker starka känslor hos oss, både positiva och negativa. Alla medverkar vi mer eller mindre till om människor stöts ut eller finner gemenskap och solidaritet och det är därför våra egna attityder och vårt eget uppträdande har så stor betydelse. Bergkvist berättar att mycket av det stöd samhället ger till människor som har det svårt präglas

fortfarande starkt av att samspelet av bemötande inte är på samma plan. Trots att fattighjonens tid är förbi och trots att det har vuxit fram en helt annan medvetenhet om människors lika rätt och värde än vad man hade då, så utsätts människor som på olika sätt behöver särskilt stöd från samhället fortfarande för ett förödmjukande bemötande. Den bästa hjälpen kan man ge genom att visa förståelse för hur vissa människor har det, genom att inte frysa ut dem, genom att acceptera dem som de är. Att inte dela upp världen i ”vi och dem”. Genom att inte tilldela skarpa gränser mellan ”normalt” och avvikande. Detta ställer stora krav på alla medborgare. Det fodras kunskap om personens utveckling och behov och också kunskap om avvikelser från de ”normala” mönstren och den kunskapen finns inte hos alla (Bergqvist, 1993).

Ursprunget till fördomar, attityder och bemötande

I studien ”arbetsförhållanden och attityder” menar man att attityder grundas på den information personen har om sin motpart. På grund av informationen skapar sig personen en inställning till den man möter. Med denna inställning som bakgrund utvecklar personen en handlingsberedskap gentemot sin motpart som bör utlösa handlingar i någon riktning. Detta är ursprunget till negativa attityder. De flesta tycks emellertid vara överens om att attityder till en person alltid är förknippade med föreställningar, åsikter och värderingar. I samma forskning fortsätter man diskutera hur det finns en stark förväntan i vårt samhälle att funktionshindrade personer skall sörja och sakna de sinnen eller de färdigheter de förlorat eller aldrig haft. Man förväntar sig att den som har ett funktionshinder skall visa sin sorg, visa att hon/han känner sig olycklig, deprimerad och hjälplös. Istället ska man möta den enskilda människan och lära sig se vem det är, och sedan bemöta med äkta intresse menar Lindqvist (SOU 1998: 121)

Sammanfattning av resultat

Många handikapp har från början varit omgivna av myter och missförstånd, fördomar som lever vidare generation efter generation som präglar vår bild av människor som på något sätt avviker från det ”normala”. Detta kan ha präglat vår uppfattning om avvikande beteende idag. Andersson har i sin studie kommit fram till att handikappade sinsemellan är högst olika även om de har samma slags handikapp.

Därför är det självklart att också de bär på missuppfattningar om hur andra har det. De har inte större inlevelseförmåga om andras problem än vad befolkningen i genomsnitt har. De kan tycka att alla som inte har något handikapp är problemfria och att personer med andra slags handikapp har det lättare än de, och enligt Andersson så beror det hela på rädsla för det okända.

Attityd består av tre olika komponenter, individens föreställning, känslomässig orientering och handlingsbenägenhet i en given situation. Attityder beror enligt många författare bland annat Mårten Söder (1990) på situationen, det kan variera. Attityd handlar också om sårbarhet och skuld samt att vara fördomsfri. Man delar in och grupperar människor utifrån kännetecknen. Man stämplar en människa utan att vara medveten om detta. Det är också en kombination av begrepp och muntlig information samt känslor. Söder (1990) skriver i sin studie att attityder är beroende av situationen, man kan ha olika attityder på samma gång. Det kan vara osäkerhet inför en situation, obehag inför att bli påmind om sin egen sårbarhet och skuld för att man har negativa känslor fast man vet att man borde vara fördomsfri. Söder menar att man i sitt arbete kan ha en attityd som passar yrkesrollen men uttrycka en annan attityd privat. Att stämpla någon som handikappad innebär att människor i omgivningen börjar agera på ett visst sätt, han menar att människorna ofta inte är medvetna om att de har dessa attityder. Bakom ett negativt bemötande finns ofta en negativ attityd, på samma sätt förhåller det sig med det positiva bemötande.

Bemötande handlar om människors lika värde samt respekt. Bemötande kan definieras som en ömsesidig relation, den inställning människor har till varandra. Bemötande av en viss grupp eller individ är mer än bara uppfattningar och värderingar, det är när dessa värderingar positiva som negativa omsätts i handling. Michailakis beskriver i sin studie vidare att om begreppet bemötande ligger närmare begreppet beteende än attityd, så ligger attitydbegreppet i dess negativa betydelse mycket nära ordet fördom. Enligt Michailakis brukar fördom definieras som "en grundlös inställning, en förutfattad mening". Det finns enligt många forskare, ett samband mellan attityd och bemötande, men dessa är inte helt överens om hur dess samband ser ut. Vissa menar att det är de strukturella förhållandena, t.ex. organisationen och andan på arbetsplatsen, som formar attityderna och därmed

bemötandet. Andra forskare menar att det är attityderna, dvs., människors föreställningar, åsikter eller värderingar, som avgör bemötandet. För att i grunden kunna förändra attityderna till människor med funktionshinder och därigenom förbättra bemötandet krävs kraftfulla politiska initiativ. Lindqvist (1999) skriver att bemötande är en högst politisk fråga. Det enskilda mötet påverkas av de värderingar och den syn på funktionshindrade personer och handikapp politik som råder i samhället. Egentligen skall den enskilde kunna utöva sin rätt till självbestämmande och därmed kunna ges ett direkt inflytande i mötet med personer inom olika samhällsområden Lindqvist (1999).

5. Analys av resultat

I resultatet har tyngdpunkten legat på fördomar, attityder och bemötande mot funktionshindrade personer. Det har sedan analyserats utifrån Goffmans teori om stigmatisering. Det finns många negativa attityder mot funktionshindrade personer i vårt samhälle, varför? Resultatet pekar på att det oftast handlar om okunskap. Flera personer i vårt samhälle vet inte vad det innebär att leva med ett funktionshinder, man förstår inte heller det handikapp som kommer av att leva med ett funktionshinder.

Innan kunskapen har infunnit sig så har man bildat sig en uppfattning om ämnet. Den bilden som personen skapar har i mitt resultat visat sig vara grunden till negativa attityder och ett negativt bemötande.

Syftet med min uppsats var som jag tidigare nämnt att, med hjälp av tidigare dokumentation som finns gällande attityder och bemötande mot funktionshindrade undersöka orsak till negativa attityder och dåligt bemötande samt se om man kan förändra dessa. Mina frågeställningar blev följande, Vad beror attityder och bemötande mot funktionshindrade på, kan man på olika vis förändra attityder och bemötande, har historiska myter och fördomar påverkat oss i vårt bemötande mot funktionshindrade?

En likhet mellan dessa forskare som beskrivits i studien är att de alla beskriver negativa attityder och bemötande som ett resultat av osäkerhet, okunskap, obehag inför att bli påmind om sin egen sårbarhet och skuld för att man har negativa känslor fast man vet att man borde vara fördomsfri. Forskarna vill närma sig denna problematik och närmare normalitet med hjälp av att sprida kunskap om det okända. Undervisa och ge människor teoretisk kunskap för att kunna bemöta avvikande beteende på ett värdigt sätt. Men kunskap har olika innebörd för den som läst sig till den jämfört med den som har upplevt den. Det alla är överens om är att kunskap är en av förutsättningarna för ett bra bemötande men det är ingen garanti.

Olika handikapp har från början varit omgivna av myter och missförstånd, fördomar som lever vidare generation efter generation som präglar vår bild av människor som på något sätt avviker från det ”normala”. Detta kan ha präglat vår uppfattning om avvikande beteende idag. Andersson har i sin studie kommit fram till att handikappade sinsemellan är högst olika även om de har samma slags handikapp. Goffman beskriver i sin studie att man förr använde sig av speciella stigmatemer som invalid och idiot utan att tänka på dess ursprungliga mening. Man brännmärkte dessa individer för att lätt kunna se vilka som var de avvikande. I dag brännmärker vi inte människor bokstavligen, däremot görs det indirekt genom att människor på något sätt i de flesta samhällen kategoriseras eller placeras i fack på grund av de rådande *normer* som finns i vårt samhälle. Goffman menar att när man stöter på en okänd

person tillskriver man personen vissa egenskaper och fastställer redan vid första anblicken personens sociala identitet Goffman (1972). Om personen anses ha någon egenskap som utskiljer dem från mängden, inte anses vara normal kan denne bli utstött och att stämplas som onormal i något hänseende innebär ett stigma. Han skriver vidare att det är lätt att tillskriva människor vissa egenskaper oavsett kategori av *identitet*. Andersson skriver att även de stigmatiserade personer bär på missuppfattningar om hur andra har det. De har inte större inlevelseförmåga om andras problem än vad befolkningen i genomsnitt har. De kan tycka att alla som inte har något handikapp är problemfria och att personer med andra slags handikapp har det lättare än de, Goffman menar då att stödet en stigmatiserad person kan få är från personer som denne själv. Alla är då i samma situation och finner stöd ur den extrema situation de befinner sig i.

Attityd består av tre olika komponenter, individens föreställning, känslomässig orientering och handlingsbenägenhet i en given situation. Attityder beror enligt många författare bland annat Mårten Söder (1990) på situationen, det kan variera. Attityd handlar också om sårbarhet och skuld samt att vara fördomsfri. Man delar in och grupperar människor utifrån kännetecknen. Man stämplar en människa utan att vara medveten om detta. Goffman menar att den sociala miljön avgör vilka kategorier av individer som man sannolikt kan råka på, att första anblicken är tillräcklig för att vi ska kunna döma denne och fastställa vissa egenskaper hos denna person och dennes identitet. Vi utgår från vårt första intryck och formar om dem till vår uppfattning. Goffman menar att det visar att vi då har en föreställning om hur individen ska vara eller borde var. Detta ligger sedan till grund för våra attityder Goffman (1972). Söder menar att det är en kombination av begrepp och muntlig information samt känslor. När en person befinner sig i vår närvaro, kan det visa sig att han har någon egenskap som gör honom olik de andra. Oftast handlar det om något mindre önskvärd kännetecken exempelvis att han är farlig eller svag. På detta sätt blir han en *avvikande* individ menar Goffman. Att stämplas på detta sätt innebär ett stigma. Det är inte egenskaper som skapas av den egna individen utan det är något som skapas av oss andra, av våra tankar och attityder för hur en viss individ bör vara. Goffman menar att stigmat kan drabba alla. *Avviker* man på något sätt från omgivningen blir man stigmatiserad. På detta sätt har Goffman byggt upp sin teori, att man i *relation* till

andra blir en *avvikare* och att detta blir en process i den miljö man befinner sig i. Söder (1990) skriver i sin studie att attityder är beroende av situationen, man kan ha olika attityder på samma gång. Det kan vara osäkerhet inför en situation, obehag inför att bli påmind om sin egen sårbarhet och skuld för att man har negativa känslor fast man vet att man borde vara fördomsfri. Söder menar att man i sitt arbete kan ha en attityd som passar yrkesrollen men uttrycka en annan attityd privat. Att stämpla någon som handikappad innebär att människor i omgivningen börjar agera på ett visst sätt, han menar att människorna ofta inte är medvetna om att de har dessa attityder. Att stämplas på detta sätt är enligt Goffman början på en stigmatiseringsprocess. Bakom ett negativt bemötande finns ofta en negativ attityd, på samma sätt förhåller det sig med det positiva bemötande menar Goffman (1972).

Bemötande handlar om människors lika värde samt respekt. Bemötande kan definieras som en ömsesidig relation, den inställning människor har till varandra. Bemötande av en viss grupp eller individ är mer än bara uppfattningar och värderingar, det är när dessa värderingar positiva som negativa omsätts i handling. Michailakis beskriver i sin studie vidare att om begreppet bemötande ligger närmare begreppet beteende än attityd, så ligger attitydbegreppet i dess negativa betydelse mycket nära ordet fördom. Enligt Michailakis brukar fördom definieras som "en grundlös inställning, en förutfattad mening". Det finns enligt många forskare, ett samband mellan attityd och bemötande, men dessa är inte helt överens om hur dess samband ser ut. Vissa menar att det är de strukturella förhållandena, t.ex. organisationen och andan på arbetsplatsen, som formar attityderna och därmed bemötandet. Andra forskare menar att det är attityderna, dvs., människors föreställningar, åsikter eller värderingar, som avgör bemötandet. Goffman skriver i sin studie att, förhållandet mellan människor med eller utan handikapp är till stor del en fråga om rädsla. Den som inte är handikappad kan bli det och kanske om man har rätt uppfattning om det kan det bli en enklare övergång från "normal" till funktionshindrad. Goffman menar att stödet en stigmatiserad person kan få är från personer som denne själv. Alla är då i samma situation och finner stöd ur den extrema situation de befinner sig i. Då får man det bemötande man tycker sig förtjäna. Goffman (1972) beskriver också i sin studie hur utsatta människor vill dölja sitt stigma och att detta kan ske av olika anledningar. Goffman (1972) menar också att ju

mer en stigmatiserad person lierar sig med andra personer, desto mer upplevs han som inte stigmatiserad. Då menar Lindqvist (1999) för att i grunden kunna förändra attityderna till människor med funktionshinder och därigenom förbättra bemötandet krävs kraftfulla politiska initiativ. Lindqvist (1999) skriver att bemötande är en högst politisk fråga. Det enskilda mötet påverkas av de värderingar och den syn på funktionshindrade personer och handikapp politik som råder i samhället. Egentligen skall den enskilde kunna utöva sin rätt till självbestämmande och därmed kunna ges ett direkt inflytande i mötet med personer inom olika samhällsområden. Allt handlar om relationen till andra enligt Goffman, det spelar ingen roll i vilken situation eller miljö du befinner dig i. Om man i relation till andra avviker så har man startat stigmatiseringsprocessen i den miljö man befinner sig. Människor som bryter mot den rådande *normen* blir stigmatiserad i situationen och får en stigmatiserad *identitet*. Varje enskild individ som inte rättar sig efter de *normer* som finns blir en *avvikare*. En person som *avviker*, oavsett orsak kan komma att spela en speciell roll i denna stigmatiseringsprocess Goffman (1972).

Stigma är ett begrepp som definierar kännetecknen som är mycket nedsättande för en individ och tenderar att reducera den enskilde till att endast vara det denne symboliserar. Goffman betonar vidare att då stigma är ett socialt fenomen skiftar de kännetecknen som leder till stigmatisering mellan olika tidsperioder och olika kulturer. Goffman (1972) skiljer på *faktisk social identitet* och *inbillad social identitet*. Då en person blivit stämplad som en mindre värdig människa än andra, alltså blivit stigmatiserad, tillskrivs denna en inbillad social identitet. Personen ses som oduglig, handikappad, onormal, vilket utgör en *avvikelse* mellan den faktiska och den inbillade *identiteten*. *Avvikelsen* gör också att personen kan ”omplaceras” om det skulle visa sig att hon eller han har andra egenskaper som gör att den inbillade *identiteten* inte längre stämmer. Goffman (1972)

6. Slutord

Ett steg närmare normalitet och värdigt bemötande är kunskap. Fördomar kommer från dåtid och påverkar oss i nutid. I och med detta skapas nya fördomar hela tiden baserat på den okunskap och rädsla som finns, som för den enskilde är avvikande och annorlunda. Fördomen påverkar först min attityd och sedan vidare mitt bemötande i en viss situation. Attityden jag har baseras på en fördom. Jag stämplar en människa utifrån tidigare begrepp, muntlig information och mina känslor i den givna situationen. När detta inträffar så ger jag ett bemötande utifrån den process som ägt rum. Har jag då spelat roll i en stigmatiseringsprocess? Det handlar mycket om den bakgrund man har med sig i livet, vad man tagit del i för åsikter från andra. Lindkvist är inte så fel ute i sin diskussion om att mycket kommer ifrån den politiska världen. Vad blir vi ”matade” med för åsikter i media? Det kommer alltid att finnas negativa attityder och felaktigt bemötande i vårt samhälle tror jag, människor har olika syn på

det mesta och jag tror inte det kommer att försvinna. Men däremot kan man jobba på att få så många som möjligt att inse att vi är olika. Ändrar man en persons negativa attityd eller bemötande har man kommit en bit på väg. Lindkvist nämner i sin forskning nio olika sätt att förändra och jag tror att det är här man kan forska vidare. Hur ska man kunna förändra synen och få en bättre bemötandeproblematik än den som finns idag? Men tittar man på det som Andersson beskriver i sin forskning har vi kommit en bit på väg redan. Idag kallar man människor med särskilda behov för funktionshindrade istället för idioter, imbecilla, sinnesslöa och obildbara.

De mönster som man kan urskilja i denna studie är att våra personliga värderingar och åsikter i hög grad styr denna stigmatiseringsprocess som Goffman beskriver samt den bemötandeproblematik och de negativa attityder som beskrivs av bl.a. Gotthard (1996), Bergkvist (1993) och Söder (1990). Att det i grund och botten handlar om vilken syn man har på saker och ting i vårt samhälle, våra värderingar och livshistoria. Det är enligt Bergkvist (1993) viktigt att vara medveten om vad ens egen människosyn innehåller för föreställningar och värderingar. Annars sker det som Goffman (1972) beskriver, vår syn på människan gör den till stigmatiserad och avvikande.

Referenser

Andersson (1998) *Myter i dagsljus*, Inferi Bollnäs

Bergqvist (1993) *Att möta barn med behov av särskilt stöd*, Liber Stockholm

Giddens (1994) *Sociologi*, Studentlitteratur, Lund

Goffman (1972) *Stigma*, Rabén och Sjögren Stockholm

Gotthard (1996) *Omsorg om person med utvecklingsstörning*, Gummesons tryckeri

Gustafsson & Molander (1995) *Stöd och omsorg för utvecklingsstörda*, Bokförlaget Natur och kultur Stockholm

Kohlström (1996) *Identitetsförändring vid anpassning till funktionshinder/handikapp*,

Bulls tryckeri AB Halmstad

Lindqvist, SOU (1998:121) *Arbetsförhållanden och attityder*, Nordstedts tryckeri

Lindqvist, SOU (1999) *Nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder*, Nordstedts tryckeri

Michailakis, SOU (1998:16) *När åsikter blir handling*, Nordstedts tryckeri

Mårtensson & Nilstun (1998) *Praktisk vetenskapsteori*, Studentlitteratur, Lund

Patel och Davidsson (1994) *Forskningsmetodikens grunder*, Studentlitteratur Lund

Svenska akademins ordlista (1986), Nordstedts Akademiska förlag

Söder (1990) "Prejudice or ambivalence, attitudes towards persons with disabilities.
"Disability, handicap & society" vol. 5 No 3

Tornstam (1998) *Åldrandets socialpsykologi*, Fälth & Hässler, Smedjebacken